

FÓRIZS SÁNDOR

A magyar határőrizet újjászervezése az I. világháborút követően

Bevezetés

Az I. világháborút lezáró versailles-i békeszerződést 1919. június 28-án írták alá a győztes felek és Németország képviselői. Az év első felében lefolytatott párizsi tárgyalásokra Németországot nem is hívták meg. Az aláírásra, amelyet először megtagadtak, ugyanúgy, mint a magyarok a trianoni békeszerződés esetében, az antant csapatok részéről további németországi területek elfoglalásával, illetve az éhínséggel fenyegető angol tengeri blokáddal fenntartásával kényszerítették az országot.

A saint-germaini békeszerződést Franciaországban, Saint-Germain-ban, 1919. szeptember 10-én írták alá Ausztria (az első Osztrák Köztársaság) és a győztes hatalmak képviselői. Ezzel elvesztettük Burgenlandot (a központja Sopron lett volna az eredeti tervek szerint), egy olyan állam javára, amellyel nem is álltunk háborúban.

A trianoni békeszerződést a szerződő felek 1920. június 4-én írták alá. A kényszerítő körülmények itt is domináltak. Ezzel lényegében területében, lakosságában és lehetőségeiben egy új állam, egy új Magyarország keletkezett. Horthy Miklós 1920. március 1-jétől a Magyar Királyság kormányzója lett. Az államvezetésnek fel kellett építenie azt az igazgatási gépezetet, amely ezen megváltozott körülmények között működni tudott. A sok feladatból kiemelve az államhatárhoz kapcsolódó kérdésekkel kívánok foglalkozni, különös tekintettel annak őrizetére. Ebben az időben, 1920-ban lényegében még nem volt meg a végleges, kijelölt államhatár. A velenicei jegyzőkönyvnek megfelelően 1921. december 14. és 16. között Sopronban és körzetében nyolc falu választotta a Magyarországhoz tartozást egy kivételesen megtartott népszavazás alkalmával. Az Ausztriában oszt-

rák ellenőrzés mellett 1923. január 10. és március 9. között megtartott második népszavazás eredményeképpen több település visszakerült hazánkba (Felsőcsatár, Horvátlövő, Narda, Ólmod, Pornóapáti, Szentpéterfa, Vaske-resztes).

A királyi román csapatok 1919 augusztusára megszállták Budapestet és a Dél-Dunántúl kivételével szinte az egész országot, Győrtől nyugatra eljutva a soproni irányban. A fővárosból 1919. november 14-én, a Tiszántúlról 1920 áprilisában vonultak ki. Az államhatár kijelölése ebben az irányban majd 1925-ben fejeződik be. Horthy Miklós 1919. november 16-án érkezett a Nemzeti Hadsereg élén a románok által kiürített városba.

1918 decemberétől Szegedet, az ország második legnagyobb városát francia gyarmati csapatok, Újszegedet pedig szerb erők szállták meg (a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság csapatai). A francia városparancsnok 1920. március 1-jével adta át hivatalát az országgyűlési választásokat követően felállt magyar kormány képviselőinek.

Pécsett, Mohácson, Siklóson és Baján szintén szerb csapatok tartózkodtak egészen 1921 augusztusáig, remélve, hogy megszerezhetik a szénben gazdag baranyai területeket, holott nagyon jól tudták, mert már 1919 őszére kikristályosodott, mekkora területet csatolhatnak a saját államukhoz. Hosszas huzavona, tárgyalások után, antant nyomásra végül is a szerb erők biztosították a területet Magyarországnak. 1921. augusztus 19-én Rajic szerb kormánybiztos átadta a várost Gosztonyi Gyulának, Pécs kormánybiztosának. A magyar csapatok augusztus 22-én vonultak be Pécsre, kisebb menekülthullámot idézve elő Baranyában. Mintegy 15–20 000 ember ment (menekült) át a határ másik oldalára, akik közvetlenül a kiürítés előtt augusztus 20-ától igényelheték és megkaphatták a délszláv állam útlevelét.

Mindezen események lezajlása után lehetett szó arról, hogy a magyar fegyveres erők, lépésről lépésre, a visszahúzódó antant csapatokat követve, felzárkózzanak az akkor még demarkációs vonalra, megkezdődjék egy teljesen új államhatár kijelölése és egy esetleg megszervezendő határőrség felállítása.

Az új berendezkedés körülményei

Az ország helyzete, mondhatjuk, példátlan volt. Lényegében a centruma irányába összezsugorodott, és minden, ami korábban határőrizeti vonatkozásúnak számított – forgalom-ellenőrző pontok, határrendőr objektumok – külföldre került. Az lehetett az egyetlen kis pozitívum, hogy a régi személyi állomány részben megmaradt. Az államhatár vonala most olyan helyen húzódott, ahol korábban ilyesmiről nem is hallottak. Természetesen a kormánynak a határrendészetten kívül sok minden egyebet is újra kellett szerveznie – rendőrség, hadsereg, vámőrség –, de minket ebben az esetben az államhatárhoz kapcsolódó szempontok érdekelnek. Milyen befolyásoló tényezők hatottak az események alakításában?

A vesztes háborút követően négy szomszédunkból Ausztriát kivéve három, Csehszlovákia, a Román Királyság és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság ellenséges érzelmeket táplált hazánk irányába, nem véletlenül beszélhetünk a „*kisantant*”-ról, velük minden tárgyalás és megegyezés az első években problémásnak bizonyult.

Az ország hivatalos politikája a trianoni szerződés teljes elutasítása lett, bár kényszerítő okok miatt aláírták az egyezményt. A „*mindent vissza*” elvhez egyelőre nem kapcsolódott megfelelő gazdasági, katonai erő és kedvező nemzetközi körülmény. Magyarország az előírásoknak megfelelően leszerelte haderejét, 35 000 főt tarthatott fegyverben, és nem alkalmazhatott sorállományt. A katonai létszámot legalább addig, amíg a győztes hatalmak ellenőrzése alatt álltunk, valahova el kellett rejteni.

A békeszerződés előírásainak betartását a Szövetségek Közi Katonai Ellenőrző Bizottság (SZKEB) jelenléte és tevékenysége volt hivatva biztosítani. A grémium 1921-ben kezdte meg Magyarországon a helyszíni ellenőrzéseit, és tevékenykedett a működése 1927. márciusi befejezéséig. Többek között ez volt az az antant által fenntartott szervezet, amely miatt a magyar kormány különböző honvédségi kötelékeket rendészeti megnevezések rejtekében működtetett, lásd majd a Magyar Királyi Folyamőrséget, vagy a Magyar Királyi Vámőrséget. A bizottság a békeszerződés 137. cikkelye alapján tevékenykedett, természetesen a „*fizessenek a legyőzöttek*” elv

alapján, minden kapcsolódó költséget Magyarország állt. A magyar királyi minisztérium 1921. július 19-én született 5715/1921. M. E. számú rendelete „*a Szövetségi Ellenőrző Bizottságok működése, és jogai és a velük való eljárás tárgyában*” szabályozta a magyar szervek és a bizottság együttműködésének kereteit.

Az új államnak meg kellett szerveznie az államhatárok őrzését, illetve több ehhez kapcsolódó fontos feladat ellátását. Ehhez tartoztak:

- Határőrség szervezése az államhatáron és a logisztikai lehetőségek megteremtése (többek között laktanyák), hiszen a frissen keletkezett határvonal mentén korábban nem voltak ilyen létesítmények.
- Magának az államhatárnak a felmérése és kijelölése.
- A kettősbirtokosok helyzetének rendezése. Szerződések kötése a szomszédos államokkal a határon átnyúló gazdálkodási tevékenység biztosítására.
- A határforgalom szabályozása, ellenőrzése. Átkelőhelyek létesítése ott, ahol korábban nem zajlott határátlépés.
- Az érintett helyi lakosságban annak tudatosítása, hogy immár határrendi kérdéseket is figyelembe kell venniük, mert határterületi lakosokká váltak.

Az államhatár megjelölése

Addig az időpontig, ameddig nem derült ki véglegesen, hol lesznek az új államhatárok, természetesen nem lehetett megszervezni teljes pontossággal azok őrizetét sem. A megjelölési munkálatok 1925-ig húzódtak. A témának jelentős, színvonalas irodalma van, amelyet részleteiben nem érdemes és nem is lehetséges ezen a helyen bemutatni.

Az államhatár meghatározása három szakaszban történt:

- Trianonban döntés az államhatár elhelyezkedéséről. Az ott használt nagyléptékű térképen meghúzott vonal a terepen ténylegesen egy

4–5 kilométeres sávot takart le. Az ezen belüli kijelölés már a te-replejárás feladata lett.

- 1921. augusztus – 1922. június, az antant által kinevezett határmeg-állapító bizottságok elvégezték a helyszínen a határ politikai meg-állapítását, meghatározták, hol legyen a valóságban, a terepen a ha-tárvonál. A határmegállapító bizottságokba az antant hatalmak de-legálhattak képviselőket. Elvileg nem volt mindegy, mely orszá-gokból érkeznek a személyek. Bár jelentős módosító engedménye-ket nem lehetett tőlük várni, de az előbb említett sávon belüli pon-tosítások és az általános munkakapcsolat, munkahangulat szem-pontjából nehéz vagy kellemes partnert is „ki lehetett fogni.”
- A harmadik szakaszban elvégezték a határkitűzést, megjelölést, az ehhez kapcsolódó műszaki munkákat. Elkészültek a kapcsolódó munkatérképek és határleírások. Lényegében ez a harmadik mun-kaütem húzódott el sokáig, de a határ őrzésének megszervezését már nem akadályozta.

A magyar kormány határmegállapító központot hozott létre, melynek vezetője gróf Csáky Imre lett. A központ a miniszterelnök alárendeltségé-ben működött. Ehhez a központhoz kapcsolódott a négy határmegállapító bizottság. A jugoszláv irányé például 1921. augusztus 2-án alakult Párizs-ban. Az antant előírásoknak megfelelően magyar részről a bizottságok munkájában csak katonatisztek vehettek részt, nem számítva a háttérfel-adatokat ellátó személyeket (többek között mérnökök, rajzolóok, tolmácsok, földmérők).

A magyar kormány 1921. augusztus 1-jén fogadott el határozatot az ál-lamhatárok megjelölésének feladatairól, 21-én megérkezett az antant tisz-tekből álló három bizottság (magyar–cseh, magyar–román, magyar–jugo-szláv).

A tevékenységet jól érzékelteti a déli államhatár felmérése, mely szerin-tem a négy szomszéd körül a legproblémásabbnak bizonyult.

Magyarország, Ausztria és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság közös hármas határpontja 1922. május 5-én került kijelölésre a saint-germaini és

a trianoni békeszerződések alapján, innen indulhatott a további megjelölés déli irányba.

A magyar–jugoszláv bizottságnak az antantot és egy-egy fő a két érintett országot képviselő tagjai voltak. Természetesen kiterjedt munkatársi gárda, műszaki személyzet, tolmács, rajzoló tevékenykedett mellettük, magyar részről 18 fő. Az antant országokat egy-egy francia, olasz, brit és japán tiszt képviselte. A brit tiszt volt a bizottság elnöke. A déli szomszédunkat képviselő szerb ezredes egyben a Baranya megyét megszálló délszláv csapatok parancsnoka, jól tájékozott a helyi viszonyok terén. Számunkra kedvezőtlen körülményként a francia alezredes a háború idején a szerb hadseregénél volt összekötő tiszt, érzelmileg is a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság érdekeit képviselte.

A határvonal terepen történő haladásának meghatározása helyszíni szemlék és azt követő megbeszélések, viták útján történt.

A határmegállapító bizottság az államhatár kitűzését követően 1922. július végén feloszlott. A további műszaki megjelölési feladatokat az elnök irányításával végezte a kirendelt munkacsoport. Lényeges eltérés a békeszerződésben meghatározottaktól nem történt, arra nem is volt lehetőség.

A legkönnyebb feladatnak a háború előtti magyar–horvát államhatár felmérése és kijelölése bizonyult, mert itt az új trianoni határvonal egybeesett az 1912–1914-ben pontosan kitűzött magyar–horvát államhatárral. A déli határvonal megjelöléséhez kapcsolódó munkálatok Magyarországnak 384 000 aranykoronába kerültek, ebből 34 000 koronát visszakaptunk térítés-ként. Az antant tisztek 10 hónapi munkájukért 211 800 aranykorona jutásban részesültek.

Az államhatár kitűzése és megjelölése rendkívüli fontossággal bírt rendészeti szempontból. Összekapcsolódva a megszálló csapatok kivonásával, alapja lett a határőrizet megszervezésének, a határon áthaladó utasforgalom normalizálódásának, a vámőrség tevékenysége beindításának.

Érdekesség, hogy a déli államhatárunkat újjólag 1955–56-ban mérték fel, miután a Dráva és a Mura folyók medrének változásai ezt szükségessé tették. A határvonal a természeti erők hatására az eredeti határvíztől több helyen a szigetekre, illetve a száraz partszakaszra került. A felméréssel egy

időben új határleírások, jegyzőkönyvek is készültek. Az 1922-es kijelölést pontosítani kellett, sok határjel eredetileg 8–10 méterrel eltért a jegyzőkönyvezett helyétől, talán a precízebbé vált földmérési műszerek, eljárások alkalmazása tette lehetővé a pontosítást.

Határforgalom, kishatárforgalom

A határforgalom ellenőrzése legalább három szinten zajlott annak jellegétől függően. Így beszélhetünk a távolsági határforgalomról, a kishatárforgalomról és a kettősbirtokosok határátlépéséről. Értelemszerűen az utazás célja is ennek megfelelően rendkívül differenciált volt.

Az előzőeknek megfelelően háromfajta átkelőhely, átlépési lehetőség létezett:

- útlevéllal a nemzetközi, távolsági határforgalomban;
- a kishatárforgalom, „*kisebb határszéli forgalom*” számára megnyitott átlépési pontokon e célra létrehozott speciális okmányokkal, útlevéllal itt nem lehetett közlekedni;
- kettősbirtokosok számára gazdálkodás, terményszállítás céljára kijelölt utakon vonatkozó engedéllyel.

A magyarországi rendőrségeket az 1919. október 1-jén kiadott 5047/1919. ME. rendelettel államosították Magyar Királyi Állami Rendőrség néven. A szervezet hatásköre a városokra és a határállomásokra terjedt ki. A megvalósítás 1919 novemberétől 1921 augusztusáig tartott, de a rendőrség végleges szervezete, ha ilyenről egyáltalán beszélhetünk, a harmincas évekre alakult ki.

Számtalan változást követően 1942-ben a vidéki főkapitányság alá az alábbi szervezeti elemek tartoztak:

- városi rendőrségek, 89,
- a határszéli rendőr kirendeltségek 13,
- a Kárpátalján működő Határvidéki Rendőrség 7 kirendeltséggel,

- az 1939-ben létrehozott révkapitányságok 7 révkapitánysággal.

Az utóbbi három szervezeti csoportba tartozók foglalkoztak határforgalom-ellenőrzéssel is.

A távolsági határforgalom ellenőrzését korábban a Magyar Királyi Határrendőrség végezte. A rendőrség államosításával a feladat átkerült az újonnan alapított állami rendőrséghez. Az ő tevékenységükben is kezdetben az lett az egyik legnagyobb nehézség, hogy a határátkelőhelyek a háborút megelőző korábbi „külső” határokról teljesen új helyre kerültek.

Hazánkban általános útlevél kötelezettséget vezetett be az 1922. évi 8720. M.E. számú rendelet. Ez utazás szempontjából a monarchiához képest jelentős visszalépést jelentett, többé a távolsági határforgalomban útlevél nélkül nem lehetett elhagyni az országot. Utazni csak határszéli úti igazolvánnyal lehetett, vagy útlevéllel. Megjelent a szomszédokkal kapcsolatban eddig még nem alkalmazott vízum. 1925-ben még vízumköteles volt Csehszlovákia és Jugoszlávia.

A távolsági határforgalmat lebonyolító határátkelőhelyeken, a Magyar Királyi Állami Rendőrség szervezetében határszéli rendőri kirendeltségek működtek. A határszéli rendőri kirendeltségek a területileg illetékes kerületi főkapitányság – ebből hét volt a honvédség szervezetéhez igazítva –, majd a rendőrség 1931-es átszervezését követően az akkor létrehozott vidéki főkapitányság alárendeltségébe kerültek. 1923-ban a rendőrségnek 17 határszéli kirendeltsége működött. Ugyanebben az időben a vámőrség 45 utazást ellenőrző állomáson tevékenykedett. Az útlevelet a rendőrség állította ki.

A légi határforgalomban természetesen ebben az időszakban nem találkozhatunk nagyszámú utassal. A vámhivatalok ellenőrizte az úti okmányokat, míg a repülőtereket a csendőrség őrizte.

A kishatárforgalom megnevezése ebben az időben „*kisebb határszéli forgalom*.” A témának szintén jelentős irodalma van.¹

¹ Bencsik Péter: A kisebb határszéli forgalom Magyarországon és a szomszédos államok közt 1898–1941. Rendvédelem-történeti Füzetek 2007/16. sz. 21–30. o.

A kishatárforgalom lényegében azt a kedvezményt takarja, hogy az államhatár két oldalán, egy meghatározott sávban, általában 10–15 kilométeren belül élők kedvezményezetten léphettek át az államhatárt. A vonatkozó jogszabályok vagy a sáv mélységét határozták meg, de leginkább felsorolták az érintett településeket. A kishatárforgalom külön erre a célra megnyitott határpontokon és speciális okmányokkal, nem pedig útlevéllel zajlott. A szabályozások, korlátozások és engedélyezések országonként eltértek és meglehetősen sűrűn változtak. Magyarország szempontjából működéséhez rendkívül erős érdek fűződött, hiszen ez a lehetőség biztosította a trianoni határ két oldalán élő rokonság, a magyar lakosság kapcsolatát.

Ellenőrzése 1921-et követően a Magyar Királyi Vámőrség, majd az azt felváltó Magyar Királyi Határőrség feladata volt. Látszólagos egyszerűsége ellenére nagymértékben leterhelte a végrehajtó vámőr (akik valójában határőrök) őrsöket. Még a csak nappal és kevés létszámmal nyitva tartó átkelőhelyek (ezek egyszerű határátlépési pontok) is sok embert igényeltek, elvonva a végrehajtó szolgálatot a „zöldhatár” őrizetétől. A határon átlépők gyakran üzleteltek, megszegték az áruk átvitelére vonatkozó szabályokat, bár nagyvonalú vámkedvezményekben részesültek a saját célra behozott áruk esetében. Mivel a forgalom határátlépési pontokon zajlott, folyamatos egyeztetési gondok, nehézségek jelentkeztek a túloldali ellenőrző szervek vonatkozásában.

Nem véletlenül először Ausztriával sikerült megegyezni a kishatárforgalomról még 1920-ban, kezdetben 40 kilométeres mélységig. A többi országgal vagy külön kishatárforgalmi egyezmények születtek, vagy a kereskedelmi egyezményeken belül szabályozták a kishatárforgalmat. Az áthaladáshoz szükséges okmány a „*határszéli úti igazolvány*” lett, amelynek kiadását már az 5.300/1923. M.E. számú rendelet szabályozta, néhány naptól több hónapig, akár egy évig tartó időszakra. Romániával 1924-ben, Jugoszláviával 1925-ben sikerült egyezményt kötni.

A határforgalom ellenőrzése ugyan a szárazföldi határátkelőhelyeken elsősorban a határszéli rendőrkapitányságok és kirendeltségek feladata volt,

azonban kis forgalmú határátkelőhelyeken a Magyar Királyi Vámőrség illetve a Magyar Királyi Határőrség is elláthatott – jogszabályi felhatalmazás útján – határátléptetési teendőket.

A kettősbirtokosok számára történő könnyített határátlépéshez jelentős gazdasági érdekek fűződtek. A kényszerűen kijelölt államhatár igen sok birtoktestet vágott ketté, vagy zárt ki az országból. A szomszédos országoknak szintén érdeke fűződött állampolgárai nálunk található földbirtokai révén az elérhetőség megkönnyítéséhez. Mivel a gazdák ebben az időben lovas kocsival, esetenként ökrösszekérrel jöttek/mentek át a földterületeket megművelni, a terményeket elhozni, a kijelölt átkelési pontoknak viszonylag sűrűn kellett elhelyezkedniük. Egyedül a jugoszláv szakaszon 1934-ben a terményforgalomra 41 megnyitott utat jelöltek ki. Az átlépések ellenőrzése jelentős ügynevezett álló járőrt kötött le.

A Magyar Királyi Folyamőrség

Magyarország a békeszerződés értelmében katonai célokra alkalmazható vízi járműveket nem tarthatott rendszerben. Az intézkedés alapvetően a Dunára vonatkozott. Mivel ezt a korlátozást a kormány valamilyen úton meg kívánta kerülni, sajátos megoldást választott. Alapítottak egy ez ideig történelmünk során még nem funkcionált látszólagos rendészeti szervet, a Magyar Királyi Folyamőrséget, 1921 márciusában miniszterelnöki rendelettel. Mint rendészeti szerv, egyértelműen (látszólag) a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozott, katonailag szervezett fegyveres rendvédelmi őrtestületként. Az 1922: XIV. törvénycikk „*Folyamőrség és ellenőrzés*” címmel sorolta be az államigazgatás rendszerébe. Ténylegesen a szervezet csak folyamrendészeti és igazgatási hatósági ügyekben volt a belügyminiszternek alárendelve, minden más tekintetben a honvédelmi miniszter alá tartozott. Egyik feladata volt, hogy a honvédség részére fedéssel biztosította a szükséges logisztikai működési feltételeket a Dunán, mint raktár-bázis, javító kapacitás, kikötők, egy rádiós iskola (valójában híradó század), egy utász zászlóalj. Aki az őrnaszádok fényképeit megnézi – „Szedeg”, „Mecsek”, „Kecskemét”, „Győr”, „Badacsony”, „Huszár” –, azonnal

láthatja, hogy a hajók valahol átmenetet képeznek a katonai és a rendészeti rendeltetés között. A Magyar Királyi Folyamőrség a honvédség rejtett tartalékként funkcionált, lásd a fenntartott flottillás bázist, de emellett rendészeti vonatkozású feladatokkal is rendelkezett.

Joggal beszélhetünk esetünkben hármass feladatrendszeréről: katonai alkalmazás előkészítése, vízi rendőrségi tevékenység, határforgalom-ellenőrzés.

A katonai úszóeszközök tiltása nem terjedt ki a rendészeti/rendőri vízi járművekre, hiszen a határvizeken szükség nyílt járművekkel végrehajtott ellenőrzésre. A szervezet rendőri feladatai a vízi rendészeti tevékenységtől érdekes módon a vízen folyó határforgalom ellenőrzéséig terjedtek. Lajstromozás, engedélyezés, vízi mentés, vízen tartózkodás szabályainak ellenőrzése képezték a rendőri oldalát a folyamőrségnek. Ebben az időben, 1920-at követően, lényegében jelentősebb gépjárműforgalom nem létezett, a határforgalom meghatározott pontjai a vasúti és vízi átkelőhelyek voltak. A vízi átkelőhelyek a Dunán, Dráván, Tiszán (Gönyű, Esztergom, Nyergesújfalu, Szob, Budapest, Mohács, Szeged és Barcs) személy- és teherforgalmat egyaránt lebonyolítottak, de az áruforgalom dominált, melyet az arányaiban kis számú személyellenőrzés mutat. Az átlépők többnyire a teherszállítást végző hajók legénységéhez tartoztak. Egy év alatt „*a budapesti forgalmon túl Szobnál 1413, Mohácsnál 701, Esztergomban 666, Gönyűnél 226, Komáromban 132, Nyergesújfaluban 96 fő lépett át, valamint Szegednél 1437, Barcsnál 184 fő lépte át a határt.*”²

Természetesen a maihoz hasonló módon Budapest és Mohács képezték a forgalom súlypontjait, tükrözve a magyar folyók államhatárokhöz viszonyított helyzetét. A folyamőrség képviselői útlevél- és vízumellenőrzést, illetve vízumkiadást végeztek.

„*Az 1928. év statisztikája szerint a folyamőrség 54.291 személyt léptetett át a határon (közülük 49.436 főt Budapesten, a budapesti utasok közül*

² Som Krisztián: A Magyar Királyi Folyamőrség (határ) átléptető-bélyegzői. Rendvédelem-történeti Füzetek 2009/19. sz. 101. o.

pedig 5662 fő expressz hajóval lépte át a határt), a vízummal nem rendelkezők közül pedig 52-nek utólagos vízumot adtak ki, tovább 763 főt utólagos vízum beszerzésére utasítottak. Magyar útlevéhez kapcsolódóan 73 feljelentést tettek, és 60 esetben tagadták meg a beléptetést.”³

A folyamórség felső szintű irányító szervezeteként az úgynevezett „Révfőkapitányság” funkcionált. Alárendeltségében „Révkapitányságok” – „Révkirendeltségek” – „Révórségek” működtek ebben a fentről lefelé haladó tagozódásban. Természetesen rendelkeztek „Hajótelep”-pel és érdekes módon a katonai feladatokat tükrözve egy rendészeti zászlóaljjal, (valójában utász zászlóalj a honvédség számára). Semmi kapcsolódása sem volt a vízi rendészethez vagy a határforgalom ellenőrzéséhez.

A folyamórség határforgalom-ellenőrzési feladatai egészen 1939. januárig fennmaradtak. Ezt követően, mivel a szervezet átkerült a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe, a vízi rendészeti tennivalókat a rendőrségnek és a területileg illetékes csendőrségnek adta át.

Magyar Királyi Vámórség, Magyar Királyi Határórség

Az úgynevezett „zöldhatár” őrizete az új állam felállása esetén, különös tekintettel a szomszédokhoz kapcsolódó rossz állapotokra, természetesen sarkalatos kérdéssé vált. 1921-ig, más nem lévén, ezt a feladatot a csendőrség látta el, szervezete, felkészültsége a tevékenység ellátását minden további nélkül lehetővé tette. A csendőrséget 1919. augusztus 9-én a Friedrich-kormány rendelettel állította vissza, törölve a forradalom idején történt megszüntetését. Kézenfekvő volt a határőrizet rájuk bízása, még ha ideiglenes jelleggel is. A létszámproblémák áthidalása céljából a honvédségtől vezényeltek át megbízható legénységi állományú katonákat, akik a hivatásos csendőrök irányítása mellett láttak el szolgálatot. Egyébként a csendőrség vezetése soha nem mondott le a zöldhatár-őrizeti feladatok megszerzésének lehetőségéről, többször is kísérletet tett rá. Magyarország sajátos kül-

³ Uo. 100. o.

politikai helyzete, a területi revízióra törekvés viszont a felállítandó szervezet működését a honvédség irányába inspirálta. Az átkerülés 1938-ban be is következett. A szigorú antant ellenőrzések 1927-ig tartó rendszerében nem jöhetett számításba nyílt katonai megoldás, maradt egyfajta ideiglenesnek mondható rendészeti álcájú szabályozás.

Egy 1920. március 8-án kelt HM intézkedés határővezetést vezetett be, melynek mélysége 8–10 kilométer volt.

A határőrség létesítésével kapcsolatos honvédségi „Ideiglenes tervzet” 4. § szerint: „A határőrség működési területe egy, a had- és belügyminiszterek által megállapítandó határövben fekvő összes községek és városok belső és külterületére terjed ki.”⁴

A 6.000/1921 MT rendelet az államhatár mentén „határőrkerület”-et határozott meg, ez egy 10–15 kilométer széles területsáv volt az államhatár mentén, és nem szervezeti egység. Külső szegélye az országhatár volt, belső vonalát a pénzügyminiszter jelölte ki. Belsejében korlátozásokat lehetett elrendelni.

1921. augusztus 25-én a 6 200/1921. M.E. rendelet és a pénzügyminiszter 114.400/1921.számú körrendelete alapján Magyar Királyi Vámőrség létesült. Az egyenruhás fegyveres őrtestület elméletileg 1921. szeptemberben vette át az államhatár őrizetét a csendőrségtől, de ez valójában technikai okok miatt egy elhúzódó folyamattá vált.

A honvédségről szóló 1921:XLIX. tc. kimondta: „... a határ őrzésére vámőr kerületek és csapatok lettek felállítva...”

Végül is a politika egy érdekes döntést hozott. Az 1924/444. PM számú rendelet már csak határőrizeti feladatokat ad a királyi vámőrségnek, az függetlenül lett a vámfeladatoktól.⁵ Mivel lett egy vámőrség, amely nem vámőrség, valakinek el kellett látnia a vámfeladatokat is.

Ez a pénzügyőrség lett, amely fokozatosan beépült a vámfeladatokba, és ők adták az úgynevezett vámbemondó őrsök személyzetét. A vámjövédéki

⁴ Bacsa Gábor: Határrend és határforgalom Magyarország déli határain 1921–1941. Rendvédelem-történeti Füzetek 1995/6. sz. 5–11. o.

⁵ Joó Gábor: A vámhivatalok és a pénzügyőrség a két világháború között. Rendvédelem-történeti Füzetek 1994/6. sz. 39–47. o.

kihágások megakadályozása a pénzügyőrséghez került. Önálló határszéli pénzügyőri szakaszokat állítottak fel (például Hegyeshalom, Szob, Sátoraljaújhely). A vámigazgatás (amely nem azonos a Magyar Királyi Vámőrséggel) szervezete: központi vámigazgatás – vámhivatalok – vámbemondó őrsők.

A Magyar Királyi Vámőrség a Pénzügyminisztérium alárendeltségében, papírforma szerint rendvédelmi testület volt, de működése során sosem került kapcsolatba vámkérdésekkel, amelyeket egy másik „Vámhivatal” megnevezésű szervezet rendezett. A vámőrség kötelékébe tartozott a honvédségi gyalogdandárok minden harmadik gyalogezrede, mintegy elrejtve a szövetségi ellenőrzés szemei elől.

A vámőrséget kettős céllal alapították. Nyilvános feladata a „zöldhatár” őrizete lett. Rejtett megbízatásának, a honvédségi gyalogezredek elhelyezésének, 1927-et követően tudott valójában megfelelni, amikor a Szövetségi Katonai Ellenőrző Bizottság elhagyta az országot. A vámőrséget a fővámhivatal vezetője, a fővámigazgató, vámőr főparancsnok (a megnevezés többször változott) irányította. A Pénzügyminisztériumban a XIX. szakosztály (1925-től főosztály) intézte a szervezeti, személyi, anyagi ügyeket. A szervezetben a Vámőr Főparancsnoksághoz hét kerületparancsnokság tartozott (itt köszön vissza ismételten a honvédség hét kerületes felállása), amelyek 52 szakaszparancsnokságot, 212 határszéli és 9 belterületi vámőrsöt működtettek. Ezt kiegészítették 1925-ben 18 utazás-ellenőrző állomással, amelyek együttműködtek az államrendőrséggel.⁶

A zöldhatár őrizete hagyományos járőrellenőrzési rendszerben történt. Különösen nagy terhet jelentett a határrend biztosítása, ezen belül is a kishatárforgalom és a kettős birtokosok forgalmának ellenőrzése. Amint időben távolodtunk az I. világháborútól, és enyhültek a kisantant államokkal fenntartott eredetileg rendkívül feszült kapcsolatok, úgy került előtérbe a határátlépési pontokon zajló forgalom ellenőrzése. A kettősbirtokosi gazdálkodás, az a lehetőség, hogy a gazdák az államhatár sok kijelölt pontján

⁶ Kiss István Géza: A magyar királyi vámőrség története. VIVA Média. Budapest, 1996. 18. o.

átléphettek és a terményeiket vámmentesen áthozhatták-vihették, valamint a kapcsolódó okmányok/engedélyek kiadása, nyilvántartások vezetése szintén nagy terhet jelentett.

A több mint kétszáz őr, a teljes szervezet személyi állománya illetményének biztosítása az államnak elviselhetetlen terhet jelentett az akkori körülmények között. Önként jelentkező hivatásossal, esetleg mai szóhasználatból másik megoldásként szerződéses létszámmal a helyeket nem tudták feltölteni (hat évre toboroztak jelentkezőket), az alacsony bérszínvonal miatt. Bár a békeszerződés tiltotta sorkatonaság fenntartását, a legénységi állományt kényszertoborzással biztosították. Ezzel kialakult a Magyarországon még sokáig funkcionáló, sorállományt alkalmazó határőrség, bár nevében még egy darabig nem így szerepelt. A honvédség békeszerződés által előírt létszámcsökkentése nem vonatkozott a rendvédelmi szervekre. Sok jól felkészült tisztet és tiszthelyettest helyeztek át a vámőrséghez (határőrséghez). Az állomány egyenruhája megegyezett a honvédségével, kiegészítő jelzésekkel, például V.H.Ö. feliratú karszalag. A fegyverhasználati szabályokat a csendőrségi előírásokhoz igazították. Az őrök határszolgálatot ellátó állományát puskával vagy karabéllyal szerelték fel.

A szervezet nevét 1932. október 1-től határőrségre (Magyar Királyi Határőrség) változtatták.

„A Magyar Királyi Vámőrség nyílt szervezetének a létszáma 4 210 főt tett ki. Jelentősebb létszámfejlesztésre 1927 után került sor. A Magyar Királyi Vámőrséget 1932-re átszervezték Magyar Királyi Határőrséggé, és a Pénzügyminisztérium hatásköréből a belügyi tárca alárendeltségébe helyezték. Az új szervezet nyílt létszáma már 5 734 főt tett ki. A Magyar Királyi Határőrség ugyancsak hét kerületből állt, amelyek 24 osztályt irányítottak, az osztályok alárendeltségében pedig 155 őr működött. E struktúra fedésében tevékenykedtek a magyar határbiztosító erők. Végül a Magyar Királyi Határőrség nyílt és rejtett részét 1938-ban Határvadászok néven beolvasztották a Magyar Királyi Honvédségbe. Az új honvédségi törvény már a haderőt jelölte meg a határőrizetért felelős intézményként. A határok őrzését végző úgynevezett határszolgálatosok azonban a honvédségen belül

is megőrizték külön állásukat. Feladatuk oly mértékben eltért a haderő tevékenységétől, hogy a homogenizációt lehetetlenné tette. A területi visszacsatolások után 53 határvadász portyázó századparancsnokság⁷ alárendeltségében 342 őrs működött. Összesen 9 475 fő határszolgálatos tevékenykedett a testületnél.”⁸

Következtetések

Az I. világháborút és az azt követő forradalmakat lezárva Magyarországon egy új államot kellett felépíteni. Ennek államhatárait a trianoni békeszerződés határozta meg. Lényegében a semmiből kellett egy államot, egy közigazgatást, fegyveres erőket és rendvédelmi szervezetet felépíteni. Történelmileg ritka, de nem egyedülálló szituáció, lásd a jugoszláv utódállamokat, vagy az elmúlt években Dél-Szudánt.

A rendészeti szervek helyét, szerepét, feladatrendszerét mindig az adott ország politikai törekvései határozzák meg. Ez a törvényszerűség az 1920-as évektől hazánk esetében kimondottan kézzel fogható. Az állami vezetés fő törekvése, Nagy-Magyarország visszaszerzése, minden területen elsőbbséget élvezett. Ugyanakkor a szomszédokhoz kapcsolódó rossz viszony, hiszen az ő kárukra kellett volna az elvesztett területekhez jutni, az antant hatalmak ellenőrző tevékenysége 1927-ig, valamint a külső támogatottság hiánya ebben az időben sajátos megoldásokat alakított ki a rendvédelmi szervek felállításánál és működtetésénél. A háború előtt alapított, európai szintű, polgári elvek alapján működő határrendőrség továbbműködéséről szó sem lehetett. Az állami rendőrség felállításával annak kötelékébe került. A zöldhatár őrizetének katonai jellegű megoldása már kódolva lett a feszült viszonyokban, részben a szomszédok által jelentett veszély (kisan-

⁷ Kovács Gábor: A határőrségi csapaterő határrendészeti alkalmazásának szükségessége, elvei, módszerei és lehetőségei. HATÁRŐRSÉGI TANULMÁNYOK 6. Különszám. 2001. 17–18. o.

⁸ Parádi József: A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme. Rendvédelem-történeti Füzetek 2010/21. sz. 87. o.

tant), részben a honvédség létszámának burkolt emelése miatt. A határforgalom ellenőrzése legalább négy szervezet között oszlott meg. Tisztán egy kézbe kerülése majd csak 1950-ben következik be⁹. A zöldhatár őrizete is időben egymást követően három minisztériumhoz tartozott: Pénzügyminisztérium, Belügyminisztérium, Honvédelmi Minisztérium, illetve bizonyos jogosultságok keresztezték egymást, nem segítve elő a zökkenőmentes irányítást.

Az időszakban jelentkező határőrizethez kapcsolódó egyéb tennivalók, az államhatár kijelölése, a kishatárforgalom megszervezése, a kettősbirokok határátlépésének rendezése jelentős mértékben leterhelték az érintett kötelekeket, esetenként újszerű megoldásokat kívántak.

A rendészeti szervek felállításánál és működésénél 1919-et követően militarizálódás és centralizálódás figyelhető meg. Ez a folyamat véleményem szerint a második világháborút követően is folytatódott, és enyhülés, legalábbis a katonai jelleg területén talán 1989–90-et követően jelentkezett.

Hosszú távon, 1945-ig az ország politikája nem volt sikeres. Az események egyre szélsőségesebb irányba tolódtak el, és ez a Magyar Királyi Határőrség, majd az abból átalakított Honvéd Határvasdászok sorsát, de még az állami rendőrségét is megpecsételte, nem is beszélve a csendőrségről. A későbbi eseményektől függetlenül pozitív tapasztalatok is felhalmozódtak, amelyek a II. világháborút követően is hasznosultak, egyesek a mai napig érvényesek, lásd többek között a határrendet, a határmegjelölést és a járőrszolgálat megszervezését.

⁹ Kovács Gábor: i.m. 11–15. o.